

Japán: stratégiai csúrcsavar

A minap Japán déli csücskében, Hirosimában tartották a legfejlettebb nyugati államvezetők (G7) – és mások – idei csúcstalálkozóját. A helyszín kiválasztása és a szűkebb-tágabb térség változásai némi történelmi méltázásra adnak okot.

A tágabb régió ugyanis régóta a geopolitikai elemzők fókuszában áll. Amióta Kína nőtte ki magát az eddigi egypólusú világ utáni glóbuszon az Egyesült Államok fő ellenfelévé, sőt -- az ukrainai agressziójával csak tétézve -- Oroszországot legföljebb katonai értelemben tartják stratégiai riválisnak, Washingtonban (is) mind nagyobb figyelmet fordítanak a Távol-Keletre. Aki figyel a térség sürgetően változó eseményeit, tudja, hogy a közeljövő potenciális konfliktusforrásainak egyik legfőbb fertályán járunk. Elég, ha a katonai értelemben is sietősen feltörekvő Kína ambícióira gondolunk (Tajvan esetleges visszavétele-bekebelezése, a stratégiai értelemben is egyre fontosabb Dél-kínai tengeren feszítő fegyverkezési törekvések stb.) arra utalnak, hogy Japán, a térség gazdasági-pénzügyi ellenpólusa, egy korábbi gazdasági csoda színtere ebből a szempontból is nagyobb figyelmet kap.

A távol-keleti szigetország az elmúlt csaknem 80 esztendő alatt – politikai és stratégiai értelemben – többször is kényszerű fordulatokat hajtott végre. Az abszolút monarchiát egyfajta alkotmányos, többpárti berendezkedés váltotta föl, bár a nagy konglomerátumok fiókjaiként

irányított pártok közül egyértelműen a Liberális Demokrata Párt uralta el a mezőnyt. A pénzügyi birodalmak „leányvállalatainak” egyesülése után, 1955 óta két rövid megszakítás árán egyfolytában kormányozza a felkelő nap kezdetben bealkonyuló országát. Igaz, a „liberális demokratákat” – nevükkel dacolva – bizvást nevezhetjük erősen konzervatív alkatnak.

A gazdasági csodát, majd népesezési krízist átélő helyi hatalom szerepe változatlanul kulcsfontosságú, nem árt hát történelmi távlatba helyezni, mind a belső, mind a térségbeli változások figyelembevételével.

Bukás után föltámadás

Úgy tartja a japán közmondás, hogy „ha elesel hétszer, állj talpra akár nyolcadszor is!”

Miután 1945 augusztusában a hirosimai (majd nagaszaki) atombomba ledobása után az addig folyamatosan terjeszkedő japán hadsereg – a fasiszta tengelyhatalmak utolsó szövetségeseiként – kénytelen volt bejelenteni feltétel nélküli megadását, a császárság életében új éra kezdődött. A „tenno”, Hirohito császár – amerikai nyomásra – lemondott isteni eredetéről, egyben teljhatalmáról. Ekkortól jelképpé vált a befolyása, megmaradt energiáit inkább a halbiológiára összpontosította. „Cserébe” – megannyi addigi háborús bűnöstől eltérően – őt nem állították bíróság elé, mondván: ez olyan belső lázongást válthatna ki,

amelynek kordában tartásához további egymillió amerikai katona bevetésére lehetne szükség. Azóta egyébként az uralkodóház utódai is távol tartják magukat a napi politika bármiféle befolyásolásától.

A térségben hódító császári hadsereget fölszámolták, hadigépezetét leszerelték, hogy gátat vessenek a japán militarizmus bármiféle újjáéledésének. Az amerikai „helytartó”, Douglas MacArthur tábornok („a Távols-Kelet császára”) sugallatára 1947-ben tollba mondott japán „békealkotmányt” azóta is viták kísérik. (És minthogy a japán politikát hagyományosan politikusdinasztiák uralják, sőt megannyi későbbi vezető felmenői is a vádlottak sorába kerültek, számos nacionalistább konzervatív vezető ennek kisebb-nagyobb megváltoztatására törekszik – de erről később.)

A távol-keleti birodalom egészen 1952-ig közvetlen amerikai megszállás alá került – ilyesmire korábban soha nem volt példa. Nem volt véletlen a „splendid isolation” (ragyogó elszigetelődés) fogalma, Japánt soha semmilyen külső birodalomnak nem sikerült hatalmába keríteni. Addig viszont nemcsak az amerikai katonai és rendőri jelenlét volt általános, hanem a stratégiai szempontból legfontosabb déli Rjúkjú-szigetcsoport (köztük Okinava) Washington „szuverenitása” alá került. Csak 1952-ben, egy új japán–amerikai biztonsági szerződés keretében vált jogilag ismét a császárság részévé. Ám az ott fönntartott – és a japán pártpolitikában mindmáig vitatott – amerikai támaszpontok szerepe a hidegháborúban jelentősen fölértékelődött.

Hiszen ne feledjük: közben 1949-ben a Mao Ce-tung vezette kommu-

nisták végleg fölülkerekedtek a kínai polgárháborúban. Levert politikai ellenfeleik – élükön Csang Kaj-sek generalisszimusszal – Tajvan szigetére menekültek. És oda átmentve a „Kínai Köztársaság” titulust, önálló, csak jóval később demokratizálódó rendszert teremtettek, amely azóta is feszült, sőt felforrósodni látszó konfliktusforrás. Peking újra meg újra fölveti, hogy ha „elbitangolt tartománya” nem törődik bele a hongkongi mintájú békés újraegyesítésbe, akár katonai erővel is megteszi ezt. Washington viszont védelmi garanciákra szerződött Tajvan önállóságának biztosítására. Nem véletlen, hogy – nyugati szövetségesként és a közvetlen földrajzi közelség miatt – Tokióból árgus tekintettel követik a fokozódó feszültséget.

1950-ben pedig berobbant a koreai háború, amely az amerikai haderő déli jelenléte és a későbbi kínai beavatkozás okán a hidegháború forró frontjává terebélyesedett. Bár három év múltán a Koreai-félszigeten megdermedtek a frontok, a közvetlen katonai konfrontáció megállt, azóta sem békeszerződés, csupán tűzszünet „tombol” az érintett felek között.

„Békealkotmány” – békétlen időkben

Mindez jelentős szerepet játszott abban, hogy az amerikai haderő levonulásával párhuzamosan szükségét látták, hogy 1954-től létrehozzák a – hivatalosan nem önálló hadsereget, hanem – japán önvédelmi erőt. Igaz, ennek képességeit – kivált akkoriban – szigorú törvényekkel korlátozták. Hatókörét kizárólag a szigetországban gyakorolhatta, erős polgári ellenőrzés mellett. Közvetlen

külföldi katonai akciókban – még szövetségesi felügyelet mellett sem – vehetett részt, semminemű „támadófejelet” nem tarthatott fenn, költségvetését – egészen a közelmúltig – a hazai össztermék (GDP) egy százaléka alá parancsolták.

Pár évtizeddel később lökést adhattak a japán konzervatívok revíziós törekvéseinek és az önálló, bevethető haderő létrehozását szorgalmazóknak az újabb nemzetközi fenyegetések. Az 1991-es Öbölháború, majd az afganisztáni konfliktus megoldásához

(?) Tokió csak anyagi eszközökkel, utóbb logisztikai és egészségügyi támogatással járulhatott hozzá. És még közelebb: az 1994-es első észak-koreai atomrobbantások okozta felhők, majd a rá következő két évben a tajvani választások közepe, a sziget önállósodása miatt fölforrósodott indulatok okán újfent fölmerült, hogy a Nyugat szoros szövetségesévé simult Japánnak szüksége van egy erősebb hadseregre. A korábbi gazdasági csodát élvező, de változatlanul külső nyersanyag- és energiaforrásokra utalt, alapvetően exportorientált gazdaságot kiépítő szigetországnak pedig égetően fontos volt az, hogy kereskedelmi útvonalainak biztosítását megteremtse.

Közben mind Washingtonban, mind Tokióban megerősödtek a kétélyek. Washingtonban azt rebesgették, hogy Japánra nem lehet számítani, odaát meg hogy az amerikaiak

emiatt netán magukra hagyják a „rajtuk élősködő” távol-keleti szövetségesüket... Az aggodalom mindkét oldalon újratervezésre sarkallt.

Az időközben bekövetkezett világválságok után lassan föltápászkodó elitben többször, sőt egyre rendszeresebben fölmerült a világ még ma is harmadik legnagyobb súlyú hatalmához méltó haderő megteremtésének terve.

Japánban a hagyományosan konzervatív-nacionalista erők régóta szorgalmazták a „békealkotmány” korrekcióját. A folyamatosan kor-

mányzó Liberális Demokrata Párt élére nemegyszer olyan politikust választottak – például Koizumi Dzsuniciró, majd kétszer is Abe Sinzó személyében –, akik erőteljesebben képviselték a nacionalista irányvonalat. Kormányzásuk alatt a világpolitikai változások (például Kína látványos feltörekvése, a Tajvan körüli válságok és Észak-Korea fegyverkezése) kapcsán gyakorlati és ideológiai megfontolásból is fölmerült, hogy a hadseregfejlesztés jogi korlátait fölszámolhassák.

Márpedig a „békealkotmány” 9. cikkelye (a háború utáni német alkotmány 24. cikkelyéhez hasonlóan) alapvetően korlátozza Japán véderejének kiépítését és külföldi bevethetőségét. A 2022-ben meggyilkolt kétszeres korábbi kormányfő, Abe Sinzó (akinek két fölmenője is miniszterelnök volt, sőt a háborús bűnösöknek is végső nyughelyet biztosító tokiói Jaszukuni-szentélyben

emlékeznek rájuk), többször is nekifutott az alaptörvény módosításának.

Kényesen kiadós katonai költségek

Elvégre hol a határa az „önvédelemnek”? Nem kérdéses, hogy a japán szuverenitás alatt álló területek védelme újlag kiképzett, „proaktívabb” saját fegyveres erőket és jelentősebb fegyverrendszert követel meg. Az ezért fölszólaló tokiói honatyák – nagyon ritkán honanyák – azt ismételtetik, hogy erre „a nemzetközi béke és biztonság megteremtése”, no meg az elrettentés érdekében feltétlenül szükségük lesz a komolyabb ellencsapás (megelőzés?) érdekében.

Ezer szerencséjük, hogy a feltörekvő Kínával folytatódó rivalizálásában erre az Egyesült Államoknak is szüksége van. Ennek legfrissebb jeleként komolyabb rakétarendszerek szállításáról egyeztek meg, sőt az „ellencsapások képességének” kialakítására törekednek. (Az ehhez kellő alkotmánymódosítást tán utólag toldják hozzá, hiszen a szükség nagy úr.) Az ellenzék szerint a rakétavédelmi rendszerekkel inkább csak célpontokká válnak, támadó fegyvereknek számítanak, a kormány szerint viszont „visszalőni” végül is önvédelem...

Bár a hirosimai emlékeket őrző japán közvéleményben mindmáig erős ellenkezést vált ki a hadi erőfeszítések támogatása, konzervatív(abb) körökben nem idegenkednek az önálló és külföldön is bevethető hadseregbe vonatkozó korlátok fokozatos „átértelmezésétől” (értsd: lebontásától). Lehet, hogy ennek hazai fogadtatása vegyes, ám a gyorsan változó közvetlen környezet miatt szövetségi fogadtatása egyre népszerűbb-

nek tetszik. De otthon mindehhez kétharmados parlamenti többség, majd egy népszavazás jóváhagyása szükséges. Ehhez nem adottak a feltételek.

Ám a tokiói bölcsélet szerint „ha szorult helyzetbe kerülsz, a dolgok megfordításához egy határozott döntés legyen a kiindulópont”. Így Japán masszív fölfegyverzése már egy évtizede megkezdődött. 2013-ban átdolgozták az ország biztonsági stratégiáját. Megállapították, hogy a rakétavédelmi pajzs önmagában már nem elegendő, olyan rakétaarzenállal kell kiegészíteni, amely révén Kínával vagy Észak-Koreával is eredményesen tudnak szembeszállni.

A jelentősebb rakétarendszerek beszerzése lehetővé teheti az ellencsapási képességek kialakítását. Amíg nem is olyan régen még arról folytak a polémiák, hogy az alkotmány szellemében lehetnek-e harci repülőgépek, netán partra szállásra képes alakulataik, a japán „önvédelmi erők” ma már F-35-ös vadászbombázókkal és függőleges felszállásra képes hordozókkal rendelkeznek.

A legújabb kezdeményezések egyében pedig olyan támadó harceszközöket (például szárnyas rakétákat is) hadrendbe kívánnak állítani, amelyek a közeli kommunista államok potenciális célpontjait is elérhetik.

Közben folytak-folynak a fölöttébb költséges katonai költségvetési viták a tokiói parlamentben. A Kisida-kormány az idei pénzügyi évre már a GDP egy százalékát kitevő 5400 milliárd jenről 6800 milliárdra növelte a hadi kiadásokra szánt keretet. A következő öt esztendő során a kormányfő 43 000 milliárd jent (330

milliárd dollárt) kíván védelmi kiadásokra tartalékolni, hogy 2027-re elérjék – a hazai össztermék NATO-ban is elvárando – kétszázalékos szintjét.

Az ellenzéki pártok és békekemzgalmak rendre azt vetik a kabinet szemére, hogy miből óhajtja fedezni a hadibüdzsé ilyen mértékú emelését. A Kisida-kabinet a nagyvállalatok társasági adóját 4-4,5 százalékkal kívánja emelni, a 2011-ben lesújtott természeti csapások (földrengések, cunamik) okozta károk elhárítására tartalékolt személyi jövedelemadó 2,1 százalékos emeléséből kumulált büdzsé felét is a védelmi költségvetésbe vezetné át. De még a dohánytermékek jövedéki adóját is megterhelnék.

Aligha véletlen, hogy egy fél évvel ezelőtti felmérés szerint a japánok 54 százaléka ellenzi a katonai költségvetés emelését. A bírálók érvei szerint a népesség drámai ütemben fogy, a munkaképeseknek egyre több

nyugdíjast kell eltartaniuk, ez pedig egyetlen másik fejlett ipari országban sem tapasztalható terheket ró az egészségügyre. Inkább a szociális költségvetés radikális növelését követelik, a születések számának szaporítására és a gyermekvállalás serkentésére minden korábbinál többet kellene áldozni. Előszertettel idézik a régi japán közmondást: fölösleges aranyérméket vetni a macskák elé...

Hiroshima, mon amour

A világ hét legfejlettebb országa, a G7 idei soros elnöke és csúcstalálkozójának rendezője Japán. És a helyszín, Hiroshima kiválasztása aligha volt véletlen. Kisida Fumio miniszterelnök maga is több fölmenőjét vesztette el az 1945-ös amerikai atomtámadás során. Bár a sietve idelátogató Joe Biden amerikai elnöktől senki sem várhatott újabb „bocsánatkérést” (elődjé, Barack Obama már amúgy is megtette), dicséretes gesztus volt, hogy a csúcs-

A G7 csoport története dióhéjban

A legfejlettebb tőkésországok zárt körű elitársaságát eredendően hat állam (az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Németország, Franciaország, Olaszország és az egyetlen távol-keleti partner, Japán) hívta életre a hidegháború idején, majd 1976-ban – Kanada csatlakozásával – G7-té gyarapodott. A kelet-európai rendszerváltozásokat követően, 1997-ben Oroszországot is bevonták a klubba, ám 2014-ben – a krími krími és a Donyec-medencei agresszió nyomán – kiteszították onnan. Igaz, ha a résztvevők fotóit látjuk, föltűnhet, hogy a G7-ek valójában most kilencen vannak, hiszen az Európai Tanács és a brüsszeli bizottság vezetője is rendszeresen ott van a találkákon.

Ráadásul az idei hirosimai csúcs egy részére különböző ENSZ-szervezetek élenjáróin kívül nyolc további állam vezetői is meghívást kaptak, köztük az Egyesült Államok olyan regionális szövetségesei, mint India, Ausztrália, Dél-Korea, valamint Brazília, Vietnám, Indonézia és két apróbb ország, a Cook-, illetve a Comore-szigetek vezetői.

találkozó résztvevői közösen részt vettek egy koszorúzó megemlékezésen. Hogy hány tagja van a nyugati elitklubnak?

Nem okozhatott meglepetést, hogy a házigazdát érintő kínai vagy éppen észak-koreai stratégiai fenyegetések, a világgazdaság, benne a szankciók kérdései is a napirenden szerepeltek. De előre egyértelmű volt, hogy a terítékre kerülő legfőbb téma az Ukrajna elleni orosz invázió és az arra adandó még határozottabb válaszsorozat lesz. Így is történt.

A külvilág számára legalább is váratlanul a „fővendég”, bár itt ilyen nincs, a váratlanul személyesen fölbukkant Volodimir Zelenszkij ukrán elnök lett. Nem volt kétséges, hogy a kijevi betoppanó – akárha eredeti szakmáját fölelevenítve – elvitte a show-t. Természetesen megköszönte mindazt az anyagi és katonai támogatást, amit támogatóitól eddig kapott a honvédő háborújához, és kihasználta az alkalmat, hogy további fegyverzetigényét sulykolja hallgatóiba.

A külvilág számára legalább is váratlanul a „fővendég”, bár itt ilyen nincs, a váratlanul személyesen fölbukkant Volodimir Zelenszkij ukrán elnök lett. Nem volt kétséges, hogy a kijevi betoppanó – akárha eredeti szakmáját fölelevenítve – elvitte a show-t. Természetesen megköszönte mindazt az anyagi és katonai támogatást, amit támogatóitól eddig kapott a honvédő háborújához, és kihasználta az alkalmat, hogy további fegyverzetigényét sulykolja hallgatóiba.

Aligha véletlen, hogy éppen a csúcsot megelőzően jelentette be Biden amerikai elnök, hogy nyugat-európai NATO-partnereinek mostantól

engedélyezi, hogy F-16-os vadászgépeiket továbbadhassák az ukrán hadseregnek. Kijev már hosszú hónapokkal korábban előállt a korszerű vadászgépek iránti igényével. Tény, hogy pár ország már jelezte „átadási” készségét, mások az ukrán személyzet kiképzését vállalták, de mindez több hónapot vesz majd igénybe. Eközben az ukrainai háborúban régóta mindkét fél készülő offenzíváját latolgatták. A házigazda, Kisida kormányfő pedig már korábban többször kijelentette: ami ma Ukrajna, azzá válhat holnap Kelet-Ázsia...

A fő tanácskozás mentén számos szűkebb körű és kétoldalú különmegbeszélést is tartottak. Az amerikai elnök kihasználta a lehetőséget, hogy a Washington által koordinált Quad négyes fogat vezetőivel (Japán, India és Ausztrália kormányfőjével) külön is tárgyaljon egyeztessen. Annál is inkább, mert a későbbre tervezett ausztráliai különcsúcsra már nem tudott elmenni – Bidennek haza kellett mennie. A kongresszusban dülő rendkívül éles költségvetési vita az otthoni frontra szólította.

Figyelmet érdemelhet, hogy egy japán–brazil kormányfői külön találkán ismét fölmerült az ENSZ reformjának kérdése, ebből is kiemelve, hogy több jelenlévő állam képviselője is igényt tartana a Biztonsági Tanács öt vétőjogú tagja mellett hasonló státusz kivívására. (India régóta követelne hasonló bővítést – bár ezt Kína alighanem elutasíthatná –, és a „Globális Dél” néhány másik államához hasonlóan, gazdasági befolyására tekintettel, Németország is méltán pályázna hasonló helyzetre.)

Borús japán perspektívák

A házigazda Japán mindvégig kemény álláspontot foglalt el az orosz agresszió, az észak-koreai fenyegetések vagy éppen Tajvan esetleges lerohanásának megítélésében, de a tokiói kormányzatnak minden Kínával kapcsolatos kijelentését kétszer is meg kell gondolnia, ha tekintettel van az ottani befektetéseire és közvetlen kereskedelmi kapcsolataira. És muszáj mindekre odafigyelnie.

Japán ugyanis még mindig a világon a negyedik legfőbb áruimportőr és ötödik az exportáló országok listáján. A külkereskedelem 37 százalékot tesz ki a hazai össztermék előállításából. Márpedig a Világbank 2023-as friss kimutatása szerint (is) jó ideje már a szárazföldi kommunista birodalom a legfőbb partnere – még a szintén jelentős hongkongi üzletek nélkül is. A japán exportban Kína kevésbé előzi meg az Egyesült Államok piacát, így is jó hétszer akkora, mint a legfőbb európai hatalom, Németország részesedése. Ám a japán importot tekintve Kína utcahosszal vezeti a partnerek sorát. Sőt, még valami: Kína a közelmúltban – Németország után már Japánt is megelőzve – a világ legnagyobb autóexportőrévé nőtte ki magát. (A Tesla sanghaji Gigafactoryja folyamatosan futtatja föl elektromos autógyártását, ebből a világpiacra is bőven jut, sőt az Oroszországot sújtó szankciók miatt távozott nyugatiak helyére is a kínaiak léphettek.) Változnak az idők.

A történelem újraértékelésének jeleként a közelmúltban fölgyorsult a két korábbi ellenség, majd rivális, Tokió és Szöul közeledése is. A tavaly hatalomra jutott új konser-

vatív dél-koreai elnök nyitottnak bizonyult a kapcsolatok rendezésére, a japán gyarmati múlt kényes hagyatékának (például a megszálló fasiszta császári sereg kiszolgálása érdekében prostitúcióra kényszerített „kényelmi hölgyek” ügyének lezárására). Kisida kormányfő és Jun dél-koreai elnök az elmúlt hónapok során váltva fölkereste a másik fővárost, és ígéretes párbeszédet folytatott. Tizenkét év után ez volt az első ilyen látogatáscsere. Összekötheti őket a Kína részéről érkező nyomás, az észak-koreai nukleáris és rakétafenyegetések sora vagy éppen a mindkettejükhez fölöttébb közeli Tajvan körül fölforrósodó kínai–amerikai súrlódástömeg. Washington a háttérből erősen terelgette egymás felé az évtizedeken át perlekedő szövetségeseit.

Mindkét gyorsan fejlődő gazdaság számára fontos a Dél-kínai-tenger szintén sokak által vitatott, de a Peking által – régi térképekre hivatkozva – magának vindikált szigetcsoportok sorsa és azok militarizálása. Hiszen a tenger mélye komoly naftaforrásokat rejt, és erre haladnak azok a stratégiai hajózási-kereskedelmi útvonalak, amelyek Japán és Dél-Korea számára is létfontosságúak. (Csak mellékesen érdemes megemlíteni, hogy Tokió és Peking között régi feszültségforrás a Kelet-kínai-tenger néhány vitatott szigetének sorsa is.)

Hirosima előtt, alatt és után is komoly kihívások várnak Japánra. Bárki könnyen beláthatja, hogy a „felkelő nap országának” vaskos erőfeszítéseket kell tennie annak érdekében, hogy megelőzze a tartós bealkonyulást...